

Куценко Т.Р.

*аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

ОБОВ'ЯЗКИ СУДДІ ЯК СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА ТРУДОВОГО ПРАВА

Постановка проблеми. Надзвичайно важливим у правовій державі є питання забезпечення належного рівня правосуддя. Стаття 6 Конституції України визначає, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову [1]. Правосуддя у правовій державі забезпечує правове вирішення суперечностей, що виникають у суспільстві між будь-якими суб'єктами права в цивілізованій спосіб. Саме суддя, в процесі правосуддя виступає головним арбітром у розв'язанні всіх конфліктів правовим шляхом.

Відповідно до чинного законодавства саме на суддів покладається обов'язок вирішення спорів від імені держави. Тобто здійснення правосуддя, захист прав та основоположних свобод людини повнота, об'єктивність та всебічність судового розгляду, а отже законність та обґрунтованість судового рішення залежить від судді. Таким чином, в процесі своєї трудової діяльності судді виконують досить важливу функцію, яка зумовлюється їх, кваліфікацією, посадою та спеціальністю і полягає у вирішенні судових справ у чіткій відповідності до вимог чинного законодавства України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика нормативно-правового регулювання прав та обов'язків суддів за різними аспектами склала предмет наукових пошуків багатьох вчених, серед яких В.М. Андріїв, В.Д. Бринцев, С.Я. Вавженчук, С.В. Венедіктов, І.В. Дашутін, М.І. Іншин, О.В. Карпушова, Є.В. Кладій, В.В. Комаров, В.О. Лазарєва, В.М. Лебедев, С.С. Лукаш, І.Є. Марочкін, Н.О. Мельничук, І.Б. Михайловська, С.В. Прилуцький, Н.В. Сибільова,

В.В. Сердюк, В.С. Смородинський та інші фахівці права. Вчені здійснили значний внесок у розкриття обраної проблематики.

Невирішені раніше проблеми. На сьогодні бракує системних досліджень з питання з'ясування стану правового регулювання обов'язків судді як спеціального суб'єкта трудового права.

Метою даної статті є розкриття стану правового регулювання обов'язків судді як спеціального суб'єкта трудового права.

Виклад основного матеріалу. Проблематика реалізації прав та обов'язків суддів, як працівників в процесі їх трудової діяльності, має досить суттєве значення в утвердженні їх незалежності, недоторканності, унеможливлення будь-якого впливу на них у зв'язку з зайняттям професійною діяльністю тощо. Лише шляхом забезпечення конституційних та законодавчих приписів щодо трудових прав та обов'язків суддів ми можемо говорити про незалежний та неупереджений суд та суддів.

Як і всі наймані працівники, суддя володіє трудовою правосуб'єктністю – тобто комплексом трудових прав та обов'язків. Слід враховувати і те, що саме поняття «трудова права» та «трудова обов'язки» є базовими для трудових правовідносин. Трудова права та обов'язки є похідними від трудових прав та обов'язків найманих працівників загалом. Проте, з урахуванням специфіки трудової діяльності суддів, вони мають свої особливості.

Основним змістом трудової діяльності суддів є їх професіоналізм. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про незалежність судової влади» від 13 червня 2007 року № 8 у п.1 містить визначення хто саме такі профе-

сійні судді. В даному законодавчому акті зазначено, що професійні судді та залучені у визначених законом випадках для здійснення правосуддя представники народу є носіями судової влади в Україні, які здійснюють правосуддя незалежно від законодавчої та виконавчої влади. Судді є посадовими особами судової влади, які відповідно до Конституції та законів України наділені повноваженнями здійснювати правосуддя і виконувати свої обов'язки на професійній основі в Конституційному Суді України та судах загальної юрисдикції [2].

Таким чином, до судді як спеціального суб'єкта трудового права висувуються не лише вимоги щодо професійних вмінь та навичок, але і внутрішньоособистісних, духовних аспектів. Такі підвищені вимоги пов'язані в першу чергу з тим, що під час здійснення правосуддя судді повинні керуватись не тільки нормами права, але сприймати та оцінювати всі докази по справі за своїм внутрішнім переконанням. При цьому слід відокремлювати такі визначення як «суддя-професіонал» та «суддя, який має суспільний авторитет». В першому випадку, ми розуміємо суддю, який володіє належним рівнем науково-теоретичних знань в галузі права та практичними навичками. А в другому, ми розуміємо суддю, який є взірцем для оточуючих у особистому та професійному житті, суддю який викликає до себе повагу. Хоч і останнє визначення не охоплюється категорією «професіоналізм», проте повинно стосуватись кожного судді під час його трудової діяльності.

Отже, суддя є спеціальним суб'єктом трудового права до особливостей трудової діяльності якого відносять: а) призначення або обрання на посаду судді відповідно до спеціального процесуального порядку; б) володіння спеціальною трудовою правосуб'єктністю; в) зайняття штатної посади у суді та здійснення правосуддя на професійній основі.

Під час своєї трудової діяльності судді наділені обов'язками, яких вони повинні виконувати під час реалізації своєї трудової функції.

Так, відповідно до ст. 139 Кодексу законів про працю України від 10.12.1971 року № 322-VIII обов'язок працівника полягає у тому, що він зобов'язаний працювати чесно і сумлінно, своєчасно і точно виконувати розпорядження власника або уповноваженого ним органу, додержувати трудової і технологічної дисципліни, вимог нормативних актів про охорону праці, дбайливо ставитися до майна власника, з яким укладено трудовий договір [3]. Слід відмітити правову думку В.І. Прокопенка, який зазначав, що обсяг і характер трудових обов'язків залежать від багатьох чинників і конкретизуються стосовно до роду роботи (спеціальність, кваліфікація, посада) і особи працівника [4, с.175].

Головною ознакою обов'язків судді є його сумлінне виконання своєї трудової функції. Сама сумлінність диктується рівнем відповідальності за прийняте рішення та правовим статусом судді у суспільстві. І.Г. Запорожець зазначав, що саме від сумлінності трудової діяльності суддів значною мірою залежить розвиток державності і втілення принципів правової держави у реальне життя. Суддя як носій судової влади у державі наділений важливими повноваженнями під час здійснення правосуддя, основне з яких – постановляти рішення від імені держави, виконання якого є обов'язковим [5, с. 122]. Трудовим обов'язком судді під час його діяльності є розгляд судових справ по кожному окремому випадку. В той момент, коли суддя закінчує розгляд певної справи у судді та приймає відповідне рішення не вважається моментом припинення трудових відносин з суддями. Трудова функція судді визначається в загальному розумінні, і конкретизується лише на практиці по кожній окремій справі.

Перелік спеціальних трудових обов'язків суддів, як спеціального суб'єкта трудового права, визначається в ч. 7 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року №1402-VIII. Розглянемо та проаналізуємо кожен з визначених обов'язків окремо. Так, відповідно до п.1 ч. 7 ст. 56 Закону

України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року №1402-VIII закріплено те, що суддя зобов'язаний справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства. В тому випадку, коли суддею буде дотриманий даний обов'язок можна говорити про верховенство права та закону в державі. Так, відповідно до ч. 2 ст. 57 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року №1402-VIII [6] дані вимоги покладаються в основу присяги судді і виглядають наступним чином: «урочисто присягаю Українському народові об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано здійснювати правосуддя від імені України, керуючись принципом верховенства права, підкоряючись лише закону, чесно і сумлінно здійснювати повноваження та виконувати обов'язки судді...» [6]. Це в свою чергу підтверджує високий рівень відповідальності судді за здійснення своєї трудової діяльності професійно та законно. Однак як показує практика довести факт того, що рішення прийняте суддею є неупередженим чи несправедливим досить важко. І в першу чергу, це пов'язано з тим, що на сьогодні і досі відсутні чіткі визначення понять як «неупереджені рішення» «справедливий судовий розгляд». А це в свою чергу призводить до того, що обґрунтувати та довести факт порушення присяги суддею досить складно. Тому, ми пропонуємо під поняттям «неупередженість судді» розуміти поєднання суб'єктивного та об'єктивного аспекту даного поняття. В першому випадку це слід розглядати як відсутність будь-яких упереджень чи особистих невірних переконань, які можуть існувати у судді. А в об'єктивному аспекті «неупередженість судді» - це вчинення всіх необхідних дій суддею, задля виключення всіх законних сумнівів по справі. Лише у сукупності цих двох аспектів можна говорити про «неупереджений суд». Під визначенням поняття «справедливий судовий розгляд» слід розуміти сукупність дій,

які визначаються положеннями матеріального та процесуального законодавства, щодо розгляду та вирішення судової справи по суті, яка належить до його компетенції. Дані визначення можуть повністю застосовуватись у діяльності національних суддів та при притягненні суддів до відповідальності. Також, ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року №1402-VIII, де передбачені підстави дисциплінарної відповідальності суддів слід віднести таку підставу як порушення присяги і викласти її в наступній редакції: «Підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку у виді порушення умов присяги судді України» [6].

Другий обов'язок який передбачений в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року №1402-VIII є дотримання суддями правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримання високих стандартів поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів [6]. Відповідно до преамбули Кодексу суддівської етики від 22.02.2013 року визначається, що судді, усвідомлюючи значимість своєї місії, з метою зміцнення та підтримки довіри суспільства до судової влади України зобов'язані демонструвати і пропагувати високі стандарти поведінки, у зв'язку з чим добровільно беруть на себе більш істотні обмеження, пов'язані з дотриманням етичних норм як у поведінці під час здійснення правосуддя, так і в позасудовій поведінці [7]. Окрім Кодексу суддівської етики від 22.02.2013 року існує і інший правовий акт, який визначає моральні цінності та правила поведінки для всіх працівників суду - це Правила поведінки працівників суду 06.02.2009 № 33 затвердженні рішенням Ради суддів України. Відповідно до п. 2.5 II розділу Правил поведінки працівників суду року визначається, що до обов'язків працівників суду відноситься: поважати права, свободи

і законні інтереси людини; демонструвати повагу до цінностей та інтересів правосуддя; належним чином виконувати свої обов'язки; поважати досвід, професійну підготовку та ефективність роботи колег, професіоналізм працівників інших сфер; співпрацювати з колегами для підвищення якості роботи; уникати неконструктивної критики щодо колег; уникати поширення чуток, обговорення особистого або сімейного життя своїх колег, членів їх сімей та інших близьких осіб; не вживати невластивої ділового стилю лексики; прагнути отримувати нові професійні знання і досвід шляхом обміну інформацією з колегами та іншими фахівцями [8].

Кодекс суддівської етики від 22.02.2013 року та Правила поведінки працівників суду від 06.02.2009 року визначають правила поведінки суддів поза межами його процесуальної діяльності. Проте, відповідно до ст. 4 Кодексу суддівської етики визначається, що порушення етичної поведінки суддею зазначені в Кодексі не є підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Це в свою чергу говорить про недосконалість механізму забезпечення виконання суддею своїх професійних обов'язків щодо дотримання правил суддівської етики.

Третім обов'язком судді є подання декларації доброчесності та декларації родинних зв'язків судді. Декларація доброчесності та родинних зв'язків судді повинні подаватись до 1 лютого до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Дані декларації є загально доступними для всіх на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. У випадку подання суддею недостовірної інформації у деклараціях, несвочасне подання чи взагалі неподання даних декларацій є підставою для дисциплінарної відповідності суддів.

Четвертий обов'язок судді полягає у виявленні поваги до учасників процесу. Даний обов'язок тісно пов'язаний із етичною поведінкою судді під час виконання ним його професійної діяльності. Так, в Кодексі суддівської

етики від 22.02.2013 року міститься положення про те, що під час своєї трудової діяльності суддя повинен виявляти тактовність, ввічливість, витримку й повагу до учасників судового процесу та інших осіб. Однак, і досі на законодавчому рівні не визначено, яку саме поведінку судді слід вважати такою, що виявляє неповагу до учасників судового процесу. Оцінка поведінки судді під час його професійної діяльності покладається на обов'язки Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

П'ятий обов'язок судді це не розголошення відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання. Таким чином, суддя, в процесі своєї трудової діяльності повинен гарантувати захист інформаційних прав всіх учасників судового процесу.

Шостий обов'язок судді полягає у тому, що суддя зобов'язаний виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 року № 1700-VII судді є суб'єктами, на яких поширюються вимоги Закону, в тому числі щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів [9]. Також, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» встановлює дисциплінарну відповідальність за порушення судьями правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів, а Кодекс України про адміністративні правопорушення України визначає адміністративну відповідальність суддів.

Сьомий обов'язок суддів, який передбачений у п. 7 ч. 7 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року № 1402-VIII є подання декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Так, судді щороку повинні до 1 квітня подавати декларацію про майно, доходи, витрати та інші зобов'язання майнового характеру. Декларація подається відповідно до форми та порядку затвердже-

ного Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції». У разі порушення даного обов'язку до судді може бути застосована дисциплінарна відповідальність передбачена у п.9 ч.1 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року №1402-VIII [6].

Восьмий обов'язок суддів є систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду. Цей обов'язок говорить про те, що кожен суддя повинен будь-якими засобами, шляхом самостійної роботи чи проходження підготовки вдосконалювати свій професійний рівень. Суддя повинен брати участь у заходах Національної школи суддів України, інших заходах, організованих органами суддівського самоврядування, органами державної влади, підприємствами, громадськими об'єднаннями тощо.

Дев'ятий обов'язок судді полягає у зверненні з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання. Таким чином судді самі повинні за принципом незалежного та неупередженого правосуддя, повідомляти про факти втручання у їхню діяльність.

Останнім обов'язком, який передбачений п.10 ч.7 ст. 56 Закону України «Про судоустрій

і статус суддів» від 02.06.2016 року №1402-VIII є обов'язок підтверджувати законність джерела походження майна у зв'язку з проходженням кваліфікаційного оцінювання або в порядку дисциплінарного провадження щодо судді, якщо обставини, що можуть мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, викликають сумнів у законності джерела походження майна або доброчесності поведінки судді [6].

Висновки. Даний перелік обов'язків суддів, що передбачений у законі не можна вважати вичерпним. Так, до обов'язків суддів, слід також включити обов'язок дотримання присяги судді; обов'язок дотримання принципу несумісності та політичної нейтральності; обов'язок своєчасного та повного розгляду судових справ; дотримання принципу рівності, відкритості та гласності під час здійснення суддею своєю трудовою діяльністю тощо.

Таким чином, чинне законодавство містить пропорційність прав та обов'язків суддів відповідно, проте, якщо говорити про права суддів, то вони забезпечуються системою організаційних чи правових гарантій, але обов'язки суддів залежать, в першу чергу, саме від сумління та правової свідомості суддів. Саме тому, під час добору на посаду суддів слід досить серйозно підходити до перевірки особистих та морально-етичних якостей кандидата. Лише у такому випадку можна говорити про можливість гарантування виконання суддею всіх покладених на нього обов'язків.

Анотація

Стаття присвячена розкриттю та аналізу особливостей нормативно-правового визначення та регулювання обов'язків судді як спеціального суб'єкта трудового права. Доведено, що до судді як спеціального суб'єкта трудового права висуваються не лише вимоги щодо професійних вмінь та навичок, але і особистісних, духовних аспектів. Такі підвищені вимоги пов'язані в першу чергу з тим, що під час здійснення правосуддя судді повинні керуватись не тільки нормами права, але сприймати та оцінювати всі докази по справі за своїм внутрішнім переконанням. Підкреслено, що надзвичайно важливим у правовій державі є питання забезпечення належного рівня правосуддя, яке здійснюється в процесі трудової діяльності судді, яка потребує його належної кваліфікації, професійності і полягає у вирішенні судових справ у чіткій відповідності до вимог чинного законодавства України. Під визначенням поняття «справедливий судовий розгляд» запропоновано розуміти сукупність дій, які визначаються положеннями

матеріального та процесуального законодавства, щодо розгляду та вирішення судової справи по суті, яка належить до його компетенції. Надалі проаналізовано положення ключових законодавчих актів, якими на сьогодні врегульовано дане питання. Розкрито такі визначення як «суддя-професіонал» та «суддя, який має суспільний авторитет». В першому випадку, йдеться про суддю, який володіє належним рівнем науково-теоретичних знань в галузі права та практичними навичками. А в другому, про суддю, який є взірцем для оточуючих у особистому та професійному житті, суддю який викликає до себе повагу. Зауважено, що важливу роль у правовому регулюванні досліджуваної тематики відіграють положення як загального трудового законодавства, так і спеціального законодавства про судоустрій. На основі дослідженого, здійснено висновок про стан правової визначеності обов'язків суддів як суб'єктів трудового права, відзначено недоліки такого регулювання.

Ключові слова: обов'язки, суддя, трудове право, спеціальний суб'єкт, дисциплінарна відповідальність.

Kutsenko T.R. Duties of the judge as a special subject labor law

Summary

The article is devoted to the disclosure and analysis of the peculiarities of the legal definition and regulation of the duties of a judge as a special subject of labor law. It has been proven that the judge as a special subject of labor law is subject to not only requirements regarding professional skills and abilities, but also personal and spiritual aspects. Such increased requirements are primarily related to the fact that, during the administration of justice, judges must be guided not only by the rules of law, but also perceive and evaluate all the evidence in the case according to their inner conviction. It is emphasized that the issue of ensuring the proper level of justice, which is carried out in the process of a judge's work, is extremely important in a state governed by the rule of law, which requires his proper qualifications and professionalism and consists in solving court cases in strict accordance with the requirements of the current legislation of Ukraine. Under the definition of the concept of "fair trial" it is proposed to understand the set of actions determined by the provisions of substantive and procedural legislation regarding the consideration and resolution of a court case on the merits, which belongs to its competence. Further, the provisions of the key legislative acts that currently regulate this issue are analyzed. Such definitions as "professional judge" and "judge who has public authority" are disclosed. In the first case, we are talking about a judge who has the appropriate level of scientific and theoretical knowledge in the field of law and practical skills. And in the second, we understand a judge who is a role model for others in his personal and professional life, a judge who commands respect. It is noted that the provisions of both general labor legislation and special legislation on the judiciary play an important role in the legal regulation of the researched topic. On the basis of the research, a conclusion was made about the state of legal certainty of the duties of judges as subjects of labor law, and the shortcomings of such regulation were noted.

Key words: duties, judge, labor law, special subject, disciplinary responsibility.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про незалежність судової влади: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13.06.2007 №8. *Вісник господарського судочинства*. 2007. №4. Ст.6.
3. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. № 50.

4. Прокопенко В. І. Трудове право України : підручник. Видання друге, стереотипне. Х. : Консум, 2000.
5. Запорожець І.Г. Правові основи трудової діяльності суддів та особливості її виникнення. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2012. № 25. С. 121-128
6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 41. Ст. 1468.
7. Кодекс суддівської етики затверджений XI черговий з'їздом суддів України від 22.02.2013 року. *Вісник Верховного суду України*. 2013. № 3. Ст. 27.
8. Про затвердження Правил поведінки працівника суду: Рішення Ради суддів України від 06.02.2009 № 33. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/vr033414-09#Text>
9. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 №1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 3186.